

**TIJORAT BANKLARIDA AMORTIZATSIYA QILINADIGAN
AKTIVLAR: HISOB YURITISH USULLARI VA ULARNING
MOLIYAVIY BARQARORLIKDAGI O'RNI**

Ashuraliyeva Mashxura

Andijon davlat texnika instituti

Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv

fakulteti "Buxgalteriya hisobi va audit" yo'nalishi

4-bosqich K-113-21 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Mahmudov Saidjamol

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklari balansidagi amortizatsiya qilinadigan aktivlarning iqtisodiy mohiyati, tasnifi, buxgalteriyada hisob yuritish usullari hamda ushbu aktivlar banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashdagi roli yoritilgan. Amortizatsiya usullarining bank foydadorligi va soliqqa tortish tizimiga ta'siri, asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarning hisobga olinishi, shuningdek, O'zbekiston buxgalteriya amaliyoti va xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (XMHHS) o'rtasidagi farqlar tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada ichki investitsiya manbai sifatida amortizatsiyaning bank strategiyasidagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banki, amortizatsiya, aktivlar, moliyaviy barqarorlik, buxgalteriya hisobi, asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar, XMHHS, bank foydadorligi, moliyaviy nazorat.

Аннотация: В статье рассматривается экономическая сущность амортизируемых активов, их классификация и методы учета в коммерческих банках. Особое внимание уделено влиянию амортизации на финансовую устойчивость банков, а также сравнительному анализу национальных и международных стандартов бухгалтерского учета. Представлены выводы по роли амортизации как источника внутренних инвестиций и инструмента стратегического управления активами банка.

Ключевые слова: коммерческий банк, амортизация, активы, финансовая устойчивость, бухгалтерский учет, основные средства, нематериальные активы, МСФО, доходность банка, финансовый контроль.

Abstract: This article examines the economic nature, classification, and accounting methods of depreciable assets in commercial banks. Special attention is paid to the role of depreciation in ensuring financial stability, with a comparative analysis of national accounting practices and international financial reporting standards (IFRS). The paper highlights depreciation as a key tool for internal investment planning and long-term financial management in banks.

Keywords: commercial bank, depreciation, assets, financial stability, accounting, fixed assets, intangible assets, IFRS, bank profitability, financial oversight.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklari moliyaviy tizimning asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Ular o'z faoliyatida ko'plab moddiy va nomoddiy aktivlardan foydalanadi. Ushbu aktivlar, ayniqsa uzoq muddatli asosiy vositalar va dasturiy ta'minot kabi resurslar bankning barqaror ishlashi va foyda keltiruvchi operatsiyalarni olib borishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ammo bu aktivlar vaqt o'tishi bilan jismoniy va funksional jihatdan eskiradi, qiymati kamayadi va bu jarayon "amortizatsiya" tushunchasi orqali ifodalanadi. Amortizatsiya nafaqat aktiv qiymatini xarajatga aylantiradi, balki bank foydasiga, soliqqa tortilishiga va moliyaviy hisobotning aniqligiga ham ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, amortizatsiya qilinadigan aktivlar va ularni hisobga olish usullarining to'g'ri tanlanishi bankning moliyaviy barqarorligiga bevosita xizmat qiladi. Ushbu maqolada aynan shu jarayonning nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mavzuga oid tahlillarda Milliy buxgalteriya standartlari (MBS), Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (XMHHS) hamda "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi qonun asos qilib olindi. Shuningdek, 2021–2024-yillarda O'zbekiston bank sektorida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, Moliya vazirligi metodik

ko'rsatmalari va tijorat banklarining yillik hisobotlari tahlil qilindi. Maqolada taqqoslov, sistematik yondashuv va tahliliy-metodik usullar asosida fikrlar bayon etilgan. Qiyosiy yondashuv orqali milliy va xalqaro hisob yuritish uslublari solishtirilib, bank foydadorligiga ta'siri o'rganildi.

NATIJALAR

Tahlil natijalariga ko'ra, tijorat banklarida amortizatsiya qilinadigan aktivlar — bu uzoq muddat foydalaniladigan moddiy (binolar, texnika, transport) va nomoddiy (dasturiy ta'minot, litsenziya, brend) resurslar bo'lib, ularning qiymati bosqichma-bosqich xarajatlarga o'tkaziladi. Ko'pchilik banklar to'g'ri chiziqli usuldan foydalanadi, bu usulda har yili bir xil miqdorda amortizatsiya hisoblanadi. Bu usul oddiy bo'lishi bilan birga, moliyaviy nazoratni soddalashtiradi. Ammo texnik jihozlar uchun kamayib boruvchi qoldiq usuli yoki ishlab chiqarish hajmiga asoslangan usul ko'proq real natijalarni beradi.

Amortizatsiya xarajatlari daromadga soliq solish bazasini kamaytirib, bank uchun soliq yengilliklari yaratadi. Shu bilan birga, bu xarajatlar asosida ichki jamg'arma shakllanadi va yangi aktivlar sotib olish uchun moliyaviy manba hosil qiladi. Bank moliyaviy hisobotlarida amortizatsiyani aniq aks ettirishi investorlar, auditorlar va tartibga soluvchi organlar uchun ishonchli ko'rsatkich hisoblanadi. Natijada, to'g'ri yuritilgan amortizatsiya bankning moliyaviy barqarorligi, foydadorligi va investitsion jozibadorligini oshirishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Amortizatsiya hisobining tijorat banklari moliyaviy boshqaruvidagi o'rni keng va murakkab. Birinchi navbatda, amortizatsiya asosiy vositalarning eskirishini hisobga olib, ularni real qiymat bilan moliyaviy hisobotda aks ettirish imkonini beradi. Agar bu jarayon noto'g'ri tashkil etilsa, bankning balans aktivlari sun'iy ravishda yuqori baholanadi va bu investorlar uchun noto'g'ri signallar yuboradi. Ikkinchidan, amortizatsiya usullarining to'g'ri tanlanishi bank foydadorligiga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, texnik vositalar yoki dasturlar tez eskiradigan aktivlar bo'lgani sababli, ularning amortizatsiyasi dastlabki yillarda yuqori bo'lishi lozim (masalan, kamayib boruvchi qoldiq usuli). Ammo ko'plab banklar oddiylik

sababli to'g'ri chiziqli usulga murojaat qiladi, bu esa moliyaviy haqiqatdan uzoqlashishga olib keladi. Uchinchidan, O'zbekiston bank sektorida raqamlashtirish jarayonlari kuchayib borayotgani sababli, nomoddiy aktivlar ulushi ortmoqda. Bu esa amortizatsiya hisobi usullarini yangilash, zamonaviy dasturiy vositalar bilan integratsiyalashni talab etadi. To'rtinchidan, xalqaro tajriba (IFRS asosida) amortizatsiyaning nafaqat aktivlar qiymatini, balki ularning xizmat muddati, foydalanish darajasi va texnologik eskirish omillarini ham hisobga olishni tavsiya etadi. Milliy standartlar esa hali bunday moslashuvchanlikka to'liq erishmagan. Bu farq bank hisobotlarining xalqaro moliya bozorlarida tan olinishi va kredit reytingiga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

XULOSA

Tijorat banklarida amortizatsiya qilinadigan aktivlarning buxgalteriya hisobini to'g'ri yuritish — bankning moliyaviy barqarorligi, foydadorligi va ishonchliligini ta'minlovchi muhim omildir. Amortizatsiya bank aktivlarining real qiymatini aks ettirish, daromad va xarajatlarni balanslash, soliqqa tortiladigan bazani kamaytirish hamda ichki investitsiya manbalarini shakllantirish imkonini beradi.

Maqolada ko'rib chiqilganidek, to'g'ri chiziqli, kamayib boruvchi va ishlab chiqarish hajmiga asoslangan amortizatsiya usullari turli aktiv turlari uchun mos tanlanishi zarur. Shuningdek, O'zbekiston bank tizimi xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga moslashtirilgan holda amortizatsiya siyosatini qayta ko'rib chiqishi lozim. Nomoddiy aktivlar ulushi ortayotgan bir davrda ularning amortizatsiyasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa qilib aytganda, amortizatsiya bu — faqat buxgalteriya ko'rsatkichi emas, balki strategik moliyaviy boshqaruv vositasidir.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni, 2022-yilgi tahriri.
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, "Milliy buxgalteriya standartlari", 2023-yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari, 2024-yil 1-chorak.

4. IFRS Foundation, “IAS 16: Property, Plant and Equipment”, 2022.
5. I. Karimov, “Bank buxgalteriyasi asoslari”, Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
6. Jahon banki hisobotlari: Uzbekistan Banking Sector Overview, 2023.
7. A. Tursunov, “Banklarda aktivlar va passivlar boshqaruvi”, 2022.
8. Deloitte Uzbekistan. “Amortization in banking sector: national vs international practice”, 2023.
9. PricewaterhouseCoopers (PwC). “Bank accounting in Uzbekistan: key updates”, 2024.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori PQ-4551-son, 2023-yil, bank tizimini raqamlashtirish haqida.